

BULLIZMI NË SHKOLLA DHE MEKANIZMAT PËR PARANDALIM

Arbnesha Mexhuani

Abstrakti

Bullizmi është një problem shumë i madh dhe shqetësues për shoqërinë, i përhapur në sistemin arsimor në të gjithë botën. Kohët e fundit, opinioni publik dhe profesionistët kanë filluar të shqetësohen për aktet e dhunshme dhe sigurinë në shkollat e Kosovës shkak i shpërfaqjes së bullizmit në shkolla. Parandalimi i bullizmit është detyrë e shoqërisë në tërësi, e në veçanti e shkollave, të cilat duhet të luajnë rolin kryesor në parandalimin e këtij fenomeni, që po përbën një kërcënim për mirëqenien e fëmijëve.

Qëllimi i studimit është të identifikohen format e bullizmit që janë të përhapura në shkollat e Kosovës dhe mekanizmat që përdorin shkollat për parandalimin e tyre. Në kuadër të qëllimit synojmë të identifikojmë, po ashtu, aktivitetet e mësimdhënësve dhe veprimet që i ndër marrin udhëheqësit e shkollave për parandalim.

Studimi është realizuar përmes qasjes hulumtuese të kombinuar, modelit përshkrues dhe vlerësues. Pjesëmarrës në studim ishin 60 mësimdhënës, 120 nxënës dhe 6 drejtorë të gjashë shkollave të mesme të ulëta. Hulumtimi është realizuar në gjashë komuna të Kosovës.

Rezultatet tregojnë se në shkollat e Kosovës forma më e përhapur e bullizmit, sipas nxënësve dhe mësimdhënësve, është bullizmi verbal, ndërsa sipas drejtorëve është bullizmi digjital. Ndërsa, mekanizmat që përdorin disa shkolla për parandalim e bullizmit janë kutia e ankesave dhe klubi i ndërmjetësimit të nxënësve. Sa i përket planit intervenues të veprimit për rastet e bullizmit, vetëm një shkollë e kishte planin, ndërsa të tjerat nuk posedonin plan veprimi, e as rregullore për të menaxhuar rastet e bullizmit.

Sa u përket aktiviteteve që i realizojnë mësimdhënësit për parandalimin e bullizmit, një numër më i madh i nxënësve kanë deklaruar se mësimdhënësit fare nuk përdorin aktivitete për parandalimin e bullizmit, ndërsa një numër më i vogël i tyre janë përgjigjur se mësimdhënësit nganjëherë diskutojnë në klasë për bullizmin, si dukuri negative, i udhëzojnë nxënësit në realizimin e projekteve kundër bullizmit dhe i dërgojnë te psikologu.

Rezultatet dhe rekomandimet e këtij studimi do të jenë kontribut në sensibilizimin e të gjithë aktorëve arsimorë dhe institucioneve përgjegjëse të politikave arsimore, për të ndër marrë masa parandaluese kundër bullizmit në shkolla.

Fjalët çelës: *aktivitetet, bullizmi, mekanizmat parandalues, mësimdhënësit, nxënësit, shkollat*

BULLYING IN SCHOOLS AND MECHANISMS FOR PREVENTION

Abstract

Bullying is a major and a concerning societal problem, widespread in educational systems worldwide. Recently, public opinion and professionals have become increasingly alarmed about violent acts and safety in schools in Kosovo due to the emergence of bullying in schools. Preventing bullying is the duty of society, particularly for schools, which must play a key role in mitigating this phenomenon, which is posing a threat to the well-being of children.

The purpose of the study is to identify the forms of bullying that are widespread in Kosovo schools and the mechanisms that schools use to prevent them. Within the framework of the goal, we also aim to identify the activities of teachers and the actions that school leaders take for prevention.

The study employed a mixed-methods research approach, incorporating descriptive and evaluative models. Participants included 60 teachers, 120 students, and 6 principals from six lower secondary schools. The research was conducted in six municipalities of Kosovo.

According to students and teachers, the results show that verbal bullying is the most widespread form of bullying in Kosovo's schools, whereas school principals identified digital bullying as the most prevalent. Meanwhile, the mechanisms that some schools use to prevent bullying are the complaint box and the student mediation club. Regarding intervention plans for bullying cases, only one school had a plan, while the others lacked both action plans and regulations for managing cases of bullying.

Regarding the activities carried out by teachers to prevent bullying, a larger number of students stated that teachers do not use activities to prevent bullying at all. However, a smaller number of them responded that teachers sometimes discuss bullying in class as a negative phenomenon, guide students in the implementation of projects against bullying, and refer them to a psychologist.

Findings and recommendations from this study will contribute to raising awareness among all educational stakeholders and responsible educational policy institutions, urging them to undertake preventive measures against bullying in schools.

Keywords: *activities, bullying, preventive mechanisms, teachers, students, schools*

Hyrje

Bullizmi në shkolla është një problem i vazhdueshëm, shqetësues dhe i dëmshëm nga pikëpamja shoqërore dhe psikologjike, i cili po i prek shumë nxënës dhe po ndikon në mirëqenien e tyre. Bullizmi në shkolla shfaqet në forma të ndryshme, duke përfshirë bullizmin fizik, verbal, emocional, seksual, digjital dhe neglizhencën (Henry, 2000).

Studiues të ndryshëm kanë drejtuar vëmendjen ndaj këtij fenomeni negativ, i cili është duke u përhapur me të madhe në të gjitha shkollat në botë, posaçërisht në shkollat e Kosovës, duke ndikuar në rezultatet akademike të nxënësve, si dhe në largim para kohe nga shkolla.

Në Kosovë, ky fenomen çdo ditë e më shumë po bëhet problem serioz në shkolla. Kohët e fundit në shkollat tona kanë ndodhur një varg ngjarjesh të ngacmimit midis nxënësve, të cilat i kanë shqetësuar jo vetëm nxënësit e shkollave dhe prindërit e tyre, por edhe mësuesit, drejtuesit e arsimit dhe mbarë opinionin. Ky problem ka ngritur polemika, debate dhe diskutime të shumta në shkolla dhe në tërë shoqërinë, për të gjetur zgjidhje për parandalimin e kësaj dukurie negative, e cila ka ndikim shumë të madh për të ardhmen dhe mirëqenien e fëmijëve.

Duke u bazuar në atë se mësimdhënia është një profesion që kërkon shkathhtësi, për t'iu përgjigjur kërkesave të reja dhe nevojave për ndryshim, në vitet e fundit në shkollat e Kosovës janë realizuar trajnime dhe reforma të shumta në emër të përmirësimit dhe ngritjes akademike të mësimdhënësve. Megjithatë, në shkollat e Kosovës ka probleme të shumta, të cilat kërkojnë vëmendje, si problemi i bullizmit, që është edhe shkaktari kryesor i dhunës në shkollë.

Duke qenë se bullizmi ndodh gjithmonë në shkollë ose në lidhje me shkollën, atëherë parandalimi i bullizmit është detyrë e shkollave. Sipas rezultateve të studimeve, shkollat duhet të kenë një mjedis pozitiv që parandalon sjelljen agresive të nxënësve, nga ana tjetër nxit motivimin dhe performancën e tyre (Roland/Galloway 2002).

Po ashtu, studimet tregojnë se zhvillimi profesional i mësimdhënësve mund të ketë një efekt pozitiv në drejtim të rritjes së gatishmërisë së mësuesve për

të parandaluar rastet e bullizmit. Për më tepër, praktikat e drejta të disiplinës në shkolla, të cilat zbatojnë rregullisht rregulla dhe në mënyrë të drejtë mund të zvogëlojnë sasinë e ngacmimit që ndodh (Menestrel, 2020).

Qëllimi i studimit është të ofrojë një pasqyrë mbi shtrirjen e bullizmit në shkollat e Kosovës, më specifikisht në 6 shkolla të 6 komunave të Kosovës në të cilat është implementuar studimi. Po ashtu të ofrojë një pasqyrë për mekanizmat që i përdorin drejtorët e shkollave dhe aktivitetet që i realizojnë mësuesit për parandalimin e bullizmit.

Konteksti i studimit

Literatura për përhapjen e bullizmit në shkolla dhe mekanizmat për parandalimin e tij janë dokumentuar në revista dhe studime përkatëse dhe përfshijnë një gamë të gjerë temash, të tilla si ndikimi i bullizmit/ngacmimit te nxënësit dhe te të rinjtë, strategjitë dhe politikat ekzistuese për të trajtuar dhe parandaluar bullizmin, efektiviteti dhe kufizimet e këtyre masave.

Bullizmi është përkufizuar në shumë mënyra. Bullizmi njihet thjesht si ngacmim, veprim lëndues i një personi ndaj një personi tjetër. Studiusit (Ngussa & Mwema, 2021) kanë dhënë një përkufizim specifik të bullizmit. Sipas tyre, bullizmi është një veprim agresiv i padëshiruar ose sjellje e përsëritur, që përfshin një çekuilibër të sjelljeve.

Bullizmi mund të jetë verbal, social, seksual, fizik, racist dhe përbëhet nga kërcënime e detyrime, shkakton humbje të pronës dhe parave, ose me gënjeshtër të çon në dhunë (Mammadova, 2022).

Incidentet e vetme dhe konfliktet ose grindjet mes të barabartëve, qoftë fizikisht apo online, nuk përkufizohen si ngacmim. Megjithatë, këto konflikte ende duhen të adresohen dhe të zgjidhen. (Qeveria Australiane, Departamenti i Arsimit dhe Trajnimit 2016).

Sipas NSSF (2001), ngacmimi në shkolla mund të lidhet me një sërë rezultatesh negative në shkollë, për nxënësit të cilët janë të përfshirë në konflikte (ai i cili kërcënon dhe ai i cili është viktimë). Sipas studimit të Armitage (2021), është një fakt që një në tre fëmijë kanë përjetuar bullizëm

brenda 30 ditëve të fundit, gjë që rrit rrezikun e rezultateve të dobëta shëndetësore, sociale dhe arsimore në fëmijëri dhe në adoleshencë (Armitage, 2021).

Po ashtu, sipas studiueses Teuta Danuzaj, mirëqenia dhe siguria e fëmijëve në shkollë janë gjithsesi një nga brengat kryesore të prindërve. Studimet kanë treguar se zakonisht fëmijët që janë viktimë të bullizmit nuk i informojnë prindërit e as stafin shkollor për përjetimet e tyre, nga droja se situata mund të përkeqësohet. Prandaj, në të shumtën e rasteve, prindërit duhet të zbulojnë në mënyrë vetanake se çfarë ndodh me fëmijën (Danuzaj, 2021).

Bullizmi potencialisht mund të shkaktojë dëmtim trupor, shqetësim emocional dhe privim të të drejtave. Madje edhe te të dëshmuarit e bullizmit mund të ndikojë negativisht, në mirëqenien e dikujt tjetër (Chen et al., 2021). Edhe nga studime tjera bullizmi konsiderohet se është një problem shumë i rrezikshëm, që haset në mbarë botën (Cook et al., 2010; Demaray et al., 2016; Yahia et al., 2021).

Bullizmi ndodh në shkolla në masë shumë të madhe, ndodh në hapësirat e objekteve shkollore: në klasa, në korridore, në hapësira të shkallëve, në kantina, në tualete, në palestër, në fusha sportive, në zhveshtore, apo edhe rrugës për në shkollë, nga shtëpia ose anasjelltas (Smith, 2014).

Në vitin 2013, në kuadër të një përpjekje për të trajtuar dhunën në shkollë dhe për të promovuar sigurinë e fëmijëve, Qeveria e Kosovës përgatiti dhe miratoi një protokoll për parandalimin dhe referimin e dhunës në arsimin parauniversitar. (Qeveria e Republikës së Kosovës, 2014). Protokollin përshkruan edhe detyrat dhe përgjegjësitë e shoqërisë civile dhe medieve për parandalimin dhe trajtimin e dhunës. Për të lehtësuar zbatimin e protokollit, është hartuar edhe udhëzuesi. Qasja kundër bullizmit është e lidhur kryesisht me aktivitetet për ngritjen e kapaciteteve të stafit shkollor dhe stafit të departamenteve të arsimit në komuna për zbatimin e protokollit për parandalimin e dhunës.

Formulimet e politikave kundër bullizmit duhet të përmbajnë një përkufizim të qartë të bullizmit, të dakorduar nga të gjitha palët e interesit në shkollë: nxënës, mësimdhënës dhe prindër (Sullivan, 2000).

Për më tepër, politika kundër bullizmit duhet të pasohet nga strategjitë e ndërhyrjes, që merren me rastet e bullizmit në shkollë, dhe strategjitë e parandalimit të shfaqjes së sjelljeve bulliste (O'Moore dhe Minton, 2004).

Megjithatë, një numër i konsiderueshëm provash, janë të disponueshme për të demonstruar se ndërhyrjet kundër bullizmit në shkollë mund të jenë të suksesshme në reduktimin e sjelljeve të ngacmimit. Ndërhyrjet efektive kundër ngacmimit karakterizohen nga një qasje e mirë e tërë shkollës, si: përmbajtje arsimore e bazuar në dëshmi, mbështetje dhe zhvillim profesional për mësuesit dhe zbatim rigoroz të programeve kundër bullizmit (Chalamandaris, Piette. 2015)

Sipas Rigby (2022), bullizimi mund të reduktohet në shkolla përmes realizimit dhe planifikimit të aktiviteteve, të cilat janë: përfshirja e një programi kundër bullizmit brenda kurrikulës shkollore; fuqizimi i nxënësve duke i përfshirë në aktivitetet parandaluese (p.sh. të qenët anëtar i grupeve kundër bullizmit) dhe në aktivitetet e ndërhyrjeve (p.sh. përdorimi i aftësive për zgjidhjen e konflikteve); adoptimi i një qasjeje e të gjithë shkollës, e cila kombinon marrëdhëniet mbështetëse ndërmjet individit, klasës, shkollës, prindërve dhe komunitetit. Fillimi i hershëm i parandalimit të bullizmit, si: ndërhyrjet e kryera në nivelin parashkollor dhe niveli i lartë i angazhimit nga stafi për të zbatuar një program kundër bullizmit janë mundësi edhe më të mëdha për sukses.

Qëllimi i hulumtimit

Qëllimi i studimit është të identifikohen format e bullizmit, që janë të përhapura në shkollat e Kosovës, dhe mekanizmat që përdor shkolla për parandalimin e tyre. Në kuadër të qëllimit, synojmë të identifikojmë edhe aktivitetet që i realizojnë mësuesit për parandalimin e bullizmit.

Pyetja kryesore e hulumtimit

Cilët janë mekanizmat e shkollës për parandalimin dhe reagimin ndaj dukurisë së bullizmit/ngacmimit në shkollë?

Pyetjet ndihmëse të hulumtimit:

Cilat janë format më të shpeshta të bullizmit të ushtruara ndërmjet nxënësve?

Çfarë aktiviteteesh realizohen në shkolla për parandalimin e bullizmit?

METODOLOGJIA

Modeli i hulumtimit

Për të marrë një pasqyrë të përgjithësuar rreth studimit, kemi përdorur qasjen hulumtuese të përzier (kualitative dhe kuantitative). Kjo qasje është përdorur përmes pyetjeve hulumtuese dhe modelit përshkrues dhe vlerësues të studimit.

Të dhënat sasiore janë mbledhur përmes pyetësorëve për nxënës dhe mësimitdhënës, ndërsa të dhënat cilësore janë mbledhur nga intervista gjysmë e strukturuar, e cila është realizuar me drejtorë të shkollave. Përmes qasjes kuantitative kemi identifikuar format më të shpeshta të bullizmit që shkaktohen në mes të nxënësve, si dhe aktivitetet që realizohen në shkolla për parandalimin e tij, ndërsa përmes qasjes kualitative janë shqyrtuar mekanizmat që përdor udhëheqësia e shkollës për parandalimin e bullizmit.

Popullacioni dhe mostra

Popullacionin e përbëjnë mësimitdhënësit, nxënësit dhe drejtorët e shkollave të mesme të ulëta (klasat e gjashta dhe të nënta) të gjashtë komunave të Kosovës. Nga ky popullacion, mostrën për hulumtim e kemi përzgjedhur nga gjashtë shkolla, të gjashtë Komunave të Kosovës (Prishtinë, Pejë, Gjakovë, Ferizaj, Gjilan, Prizren). Mostra është e qëllimshme dhe përbëhet nga 120 nxënës, 60 mësimitdhënës dhe gjashtë drejtorë të gjashtë shkollave, në gjashtë komuna të Kosovës. Hulumtimi është realizuar me gjithsej N= 186 respondentë.

Instrumentet e hulumtimit

Për realizimin e studimit kemi përdorur pyetësorët për mësimdhënës dhe për nxënës, ndërsa për të marrë informacione të detajuara me drejtorë të shkollave kemi përdorur protokollin e intervistës gjysmë të strukturuar.

Pyetja ndihmese e hulumtimit: Çfarë formash të bullizmit janë të përhapura në shkolla? është matur me qasje kuantitative, përmes pyetësorit për nxënës dhe mësimdhënës. Pyetësi për mësimdhënës dhe nxënës i ka pasur 9 pyetje të mbyllura, me alternativa, dhe 3 pyetje të hapura, nëpërmjet të cilave nxënësit dhe mësimdhënësit kanë pasur mundësi të japin opinionet dhe rekomandimet e tyre. Pyetja e parë e hapur në pyetësor, që u është parashtruar nxënësve dhe mësimdhënësve është: Tregoni shkaku, përse keni qenë i bullizuar – kanë qenë të bullizuar. Pyetja e dytë e hapur për nxënës dhe mësimdhënës është: Çfarë aktivitete përdorin mësimdhënësit për parandalimin e bullizmit dhe pyetja e tretë është: Çfarë masa/reagime parandaluese përdorin drejtorët dhe mësimdhënësit për parandalimin e bullizmit?

Pyetësi ka qenë i strukturuar dhe i ndarë në katër nënndarje. Nënndarja e parë e pyetësorit përfshin të dhëna demografike, si: komuna, vendi, emri i shkollës, cikli i shkollës, klasa dhe gjinia. Ndërsa, nënndarjet e tjera përfshijnë: format e bullizmit që përdoren më së shpeshti ndërmjet nxënësve, mekanizmat që përdorin shkollat për parandalimin e bullizmit, si dhe aktivitetet që i realizojnë mësimdhënësit për parandalimin e bullizmit në shkolla. Përqindja e të dhënave nga pyetësorët është realizuar përmes platformës së programit SPSS.

Pyetja hulumtuese Çfarë mekanizmesh përdor shkolla për parandalimin e bullizmit është matur përmes qasjes kualitative – intervistës që është realizuar me drejtorë të shkollave.

Intervista me drejtorë ka qenë gjysmë e strukturuar dhe ka përfshirë pyetje që lidhen me format më të përhapura të bullizmit në shkollën e tyre, mekanizmat që ka shkolla për parandalim dhe aktivitetet parandaluese që përdorin mësimdhënësit e shkollave për parandalim.

Pyetja hulumtuese Çfarë aktiviteteesh përdorin mësime dhënësit është matur përmes qasjes kualitative, përmes pyetjes së hapur që u është parashtruar mësime dhënësit dhe nxënësit në pyetësor.

Për dokumentimin dhe analizën e të dhënave cilësore është përdorur protokollin e intervistës. Vëmendje primare u kemi kushtuar temave që pjesëmarrësit i kanë përmendur më së shumti gjatë intervistave. Siç thekson studiuesi Riessman, analizat tematike fokusohen në çka thonë pjesëmarrësit (Riessman, 2008)

Procedura e mbledhjes së të dhënave

Për mbledhjen e të dhënave, në fazën e parë kemi shqyrtuar literaturën vendore dhe ndërkombëtare për praktikën që përdorin shkollat e vendeve të ndryshme për parandalimin e bullizmit.

Në muajt shkurt-mars i kemi përgatitur instrumentet e hulumtimit, të cilat së pari i kemi pilotuar në një shkollë. Pas pilotimit të pyetësorit, përmes adresës elektronike i kemi lajmëruar drejtorët e shkollave për qëllimin e hulumtimit dhe datat e realizimit të studimit në shkollë. Pastaj në koordinim me drejtorët i kemi caktuar kohën dhe datën e plotësimit të pyetësorëve nga mësime dhënësit dhe nxënësit, si dhe kohën dhe datën për realizimin e intervistës me drejtorë. Përmes protokollit të intervistës, kemi nxjerrë informata më të hollësishme për problemin. Pyetjet e intervistës kanë qenë gjysmë të strukturuar dhe të fokusuar në raportimin dhe menaxhimin e rasteve të bullizmit në shkollë. Gjatë intervistës janë marrë shënime. Intervista ka zgjatur 20 minuta. Administrimit i pyetësorëve në shkollë është bërë nga hulumtuesit e IPK-së. Të dhënat në terren janë mbledhur gjatë muajve prill-qershor 2024.

Procedura e analizës së të dhënave

Për të siguruar vlefshmërinë dhe besueshmërinë e rezultateve, instrumentet janë koduar me shkronja dhe numra të caktuar, si p.sh. drejtor D1 (intervista me drejtorë), po ashtu janë koduar edhe pyetësorët për mësime dhënësit dhe

nxënës. Kodimi për mësimdhënës është bërë: M1, M2, e kështu me radhë, deri sa kanë përfunduar të gjithë pyetësorët.

Gjetjet nga instrumentet e hulumtimit janë interpretuar sipas temave të përcaktuara. Për secilën temë janë paraqitur dhe interpretuar rezultatet.

Të dhënat nga terreni janë përpunuar në platformën e programit SPSS dhe rezultatet janë shprehur në përqindje. Gjetjet janë analizuar, janë përmbledhur dhe janë përshkruar sipas temave bazë. Gjatë mbledhjes, analizës dhe publikimit të rezultateve kemi ruajtur konfidencialitetin e respondentëve. Në fund kemi nxjerrë përfundimet dhe rekomandimet.

REZULTATET E STUDIMIT

Gjetjet e këtij studimi janë një pasqyrë me të dhëna nga terreni. Gjatë analizës së të dhënave, kemi identifikuar llojet e bullizmit që shfaqen në shkolla dhe aktivitetet parandaluese që përdorin mësimdhënësit në shkolla kundër kësaj dukurie. Rezultatet prezantohen sipas përmbajtjes së pyetësorit dhe pyetjeve të intervistës.

Mostra e drejtorëve që kanë marrë pjesë në studim është 6 drejtorë të gjashtë shkollave, të 6 komunave të Kosovës, ndërsa mostra e nxënësve është 120 nxënës, 60 nxënës të klasave të gjashta dhe 60 nxënës të klasave të nënta. Gjithsej janë 44,2% nxënës të gjinisë mashkullore dhe 55.8% nxënës të gjinisë femërore. Drejtorët, nxënësit dhe mësimdhënësit që kanë marrë pjesë në studim i përkasin këtyre komunave: Pejë, Prishtinë, Gjilan, Prizren, Gjakovë dhe Ferizaj. Nga secila komunë pjesëmarrës në studim kanë qenë nga 20 nxënës.

Ndërsa mostra e mësimdhënësve që kanë marrë pjesë në studim është 60 mësimdhënës. Për secilën komunë kanë qenë pjesëmarrës nga 10 mësimdhënës. 30 mësimdhënës kanë qenë që japin mësim në klasat e shtata, 20 mësimdhënës që japin mësim në klasat e gjashta dhe 10 mësimdhënës japin mësim në të dy klasat. Nga 60 mësimdhënës që kanë qenë pjesëmarrës në hulumtim, 75,0% janë të gjinisë femërore, ndërsa 25,0% të gjinisë mashkullore.

Ushtrimi i bullizmit në shkolla nga nxënësit

Ushtrimi i bullizmit në ambientet shkollore është një ndër çështjet që ka marrë dhe po merr gjithmonë vëmendjen e të gjithë aktorëve të fushës së edukimit, studiuseve të ndryshëm, po ashtu edhe aktorëve arsimorë, të cilët janë në nivel të krijimit të politikave arsimore.

Për të marrë informacione të sakta nga vetë nxënësit, pyetja e parë që u është parashtruar nxënësve dhe mësimitdhënësve është: A ka bullizëm që ushtrohet në shkollën tuaj nga vetë nxënësit? Në këtë pyetje, nga 120 nxënës të intervistuar, 74,8% prej tyre janë përgjigjur me Po, ndërsa 25,2% e kanë mohuar këtë.

Ndërsa, nga përgjigjet e mësimitdhënësve kemi këto rezultate: 78,3 e mësimitdhënësve kanë deklaruar se ka dhunë në shkollë, ndërsa 21,7% kanë deklaruar se nuk ka dhunë.

Format e bullizmit që ushtrohen në shkolla

Në shkollat tona bullizmi po manifestohet në forma të ndryshme. Për të identifikuar llojet e bullizmit që po ushtrohen në shkolla, nxënësve dhe mësimitdhënësve i është parashtruar pyetja *Cila formë e bullizmit ushtrohet më së shpeshti në shkollën e juaj?* Përqindje më të lartë, prej 59,3% të nxënësve, kanë deklaruar se ushtrohet bullizmi verbal, 56,5% bullizmi emocional, 55,6% bullizmi/dhunë fizike, 21,3% ngacmim, 18,5 % bullizmi digjital, dhe 11,1% bullizmi seksual.

Format e bullizmit që ushtrohen në shkolla, sipas mësimitdhënësve

Sa u përket përgjigjeve të mësimitdhënësve, në përqindje më të madhe, 72,7%, kanë deklaruar se ushtrohet bullizmi verbal, 45,5% e mësimitdhënësve kanë deklaruar se ka bullizëm fizik, bullizëm emocional dhe bullizëm digjital. Ndërsa 34,5% të mësimitdhënësve deklarojnë se ka ngacmim dhe 7,3% kanë deklaruar se ushtrohet bullizëm seksual.

Tabela 1. Format e dhunës që ushtrohen në shkolla sipas opinionit të nxënësve dhe të mësimitdhënësve

	Nxënësit		Mësimitdhënësit	
	Frekuencat	Përqindja e rasteve	Frekuencat	Përqindja e rasteve
Bullizmi fizik	60	55,6%	25	45,5%
Bullizmi verbal	64	59,3%	40	72,7%
Ngacmimi	23	21,3%	19	34,5%
Bullizmi seksual	12	11,1%	4	7,3%
Bullizmi digjital	20	18,5%	25	45,5%
Bullizmi emocional	61	56,5%	25	45,5%
Total	240		138	

Rastet e bullizimit në shkolla

Për t'i identifikuar rastet e bullizmit që ndodhin në shkollat tona dhe për t'u dhënë mundësi shkollave që të raportojnë për këto raste, nxënësve u është parashtruar pyetja A keni qenë ndonjëherë të bullizuar? Rezultatet tregojnë se 45,0% kanë deklaruar se kanë qenë të bullizuar, 40,0% nuk kanë qenë të bullizuar, ndërsa 15,0% nuk janë përgjigjur fare. Ndërsa, sa u përket mësimitdhënësve, 76% e tyre kanë deklaruar se nxënësit e tyre janë të bullizuar, 10,6% deklarojnë se nuk janë të bullizuar, dhe 12,8% nuk janë përgjigjur fare në këtë pyetje. Në pyetjen vijuese të hapur, që u është parashtruar nxënësve: Tregojeni shkakun pse keni qenë të bullizuar, nxënësit janë përgjigjur: “Kam qenë e bullizuar për shkak të syzeve, për shkak të veshjes dhe të flokëve, sidomos nga dy shoqet e mia, që prisja nga ato të me trajtonin mirë, si i kam trajtuar unë ato, por ato ma kthyen në mënyrë shumë të keqe. Por unë po ia dal prapë” (N3). “Më bullizojnë për shkak të pamjes time fizike, duke me bullizuar me fjalë të ndryshme, por askush nuk merr masa” (N12). “Jam bullizuar për shkak se jam i shkurtër dhe të gjithë më kanë ofenduar, unë jam mërzitur shumë” (N18).

“Shokët e klasës kanë qeshur me pamjen time, sidomos me flokët e mia, që i kam kaqurrela. Unë kam qajtur shumë” (N26). “Më bullizojnë për shkak të folurit dhe pamjes se si dukem” (N29). “Jam bullizuar për trashësi të trupit dhe për gishtrinjtë e duarve, për arsye se i kam ndryshe. E gjithë klasa më bullizojnë dhe kjo vazhdon ende, nuk ndalon. Po ashtu edhe për veshje, pse e ke veshur këtë, ti je e trashë, nuk të përshtatet etj. Unë kam të drejtë të vishem si të dua, edhe pse jam e plotë, është e drejta ime”. Po ashtu, në orën e biologjisë, kur kemi folur për personat me nevoja të veçanta, aty është biseduar se këta persona i kanë gishtrinjtë më të trashë dhe i kanë disa gjëra pak më ndryshe, të gjithë klasa më kanë shikuar mua dhe kanë filluar të qeshin” (N33). Bullizmi është bërë temë në të gjitha shoqëritë, nxënësit nuk po kanë respekt për njëri-tjetrin. ”Unë kam qenë viktimë e bullizmit në shkollë” (N46). “Në klasë jam bullizuar se jam e shkurtër. Në fillim ndihesha keq dhe mendoja që të mos shkoja në shkollë, por vazhdova, mendoja gjatësia nuk është asgjë, dukja ime nuk përshkruan atë çka kam brenda” (N72). “Të jesh viktimë e bullizmit nuk ka ndjenjë më të keqe e më të trishtë, por apeloj të të gjithë nxënësit që të mos ndihemi fajtorë nga fjalët e të tjerëve” (N80).

“Kemi raste kur jemi bullizuar nga mësimdhënësit, ata na thërrasin me emra të shtazëve (lopë, bullicë, elefant, majmun), po ashtu ka pasur raste kur na kanë quajtur edhe budallenj, kanë përdorur nofka të ndryshme, përveç kësaj kanë përdorur edhe dhunë fizike, gjë që të gjitha këto kanë ndikuar në gjendjen time emocionale” (N92). “Më kanë bullizuar dhe ende më bullizojnë, sepse mbaj syza, kam problem me shikimin” (N96). Nëna ime jep mësim në këtë shkollë dhe të gjithë shoqëria e klasës me bullizojnë duke imituar nënën time, po ashtu duke e përqeshur për pamjen fizike dhe duke e ofenduar në mënyra të ndryshme” (N102). “Gjendja ime financiare ka qenë një ndër shkaktarët që unë jam bullizuar gjithmonë dhe askush nuk merr masa për këtë” (N111).

Sipas opinionëve të mësimdhënësve, shkaqet e bullizmit janë rrjetet sociale, nxënësit përmes rrjeteve sociale, Fcb. Msn. Tik Tok etj. Janë duke u sulmuar njëri me tjetrin me fjalë të rënda, fyese, dhe nofka të ndryshme (M7). “Nxënësit tanë po bullizohen për shkak të pamjes fizike, racës, për shkak të

peshës, për mënyrën se si shprehen, në rast se një nxënës gabon gjatë përgjigjes, nxënësit e tjerë qeshin dhe kjo po ndikon që nxënësit të mbyllen dhe më vonë nuk po shprehen lirshëm (M15). “Po ashtu, po përqeshin për shkak të familjes dhe çka është më shqetësuese se po bullizojnë nxënës që mësojnë dhe janë nxënës të shkëlqyer, po i bëjnë etiketime të ndryshme” (M31). “Sipas opinioneve të mësimdhënësve, rastet më të shpeshta që po shfaqen janë përmes rrjeteve sociale. Nxënësit po i keqpërdorin fotot e shokëve dhe shoqeve dhe si vendtakim për përballje-rrahje po e shfrytëzojnë shkollën” (M42). “Në shkolla ka raste të izoluar që nuk i tregojnë dhe masat janë zero, asgjë nuk ndërmerret as nga drejtorët e shkollave, as nga komunitat” (M55).

Përjetimet e nxënësve, të cilët bien pre e bullizmit, sipas opinioneve të nxënësve dhe të mësimdhënësve

Në pyetjen vijuese që ua kemi parashtruar nxënësve: Çfarë përjetojnë shokët dhe shoqet e klasës që bien pre e bullizmit?, në përqindje më të madhe, 54,3%, janë përgjigjur se nxënësit përjetojnë vetëbesim të ulët, 35,3% nxënësit përjetojnë sukses të dobët në mësim, 32,2% janë përgjigjur se nxënësit përjetojnë depresion dhe agresivitet, 27,6% të nxënësve kanë deklaruar se kanë pësuar ankth, 25,0% kanë deklaruar se përjetojnë vetë lëndime, 22,4% ndjenjë faji, 21,6% mendime për të vepruar gjëra të këqija, 20,7% probleme në sjellje, 6,9% çrregullime të gjumit dhe 6,0% të nxënësve pësojnë çrregullime në të ushqyerit.

Sa u përket përgjigjeve të mësimdhënësve në këtë pyetje, 83,9% e mësimdhënësve janë përgjigjur se nxënësit kur bien pre e bullizmit përjetojnë vetëbesim të ulët, 60,7% pësojnë sukses të dobët në mësim, 51,8% kanë probleme në sjellje, 41,1% agresivitet, 35,7% depresion, 28,6% çrregullime të gjumit, 25,0% ndjenjë faji, 25,0% ankth, 23,2% vetëlëndime, 23,2% çrregullime në të ushqyer, dhe 17,9% kanë deklaruar se nxënësit kanë mendime për të vepruar gjëra të këqija.

Tabela 2. Përjetimet e nxënësve që bien pre e bullizmit, sipas opinioneve të nxënësve dhe të mësimitdhënësve

	Nxënësit		Mësimitdhënësit	
	Frekuenca	Përqindja e rasteve	Frekuenca	Përqindja e rasteve
Vetëlëndime	29	25,0%	13	23,2%
Depresion	42	36,2%	20	35,7%
Vetëbesim të ulët	63	54,3%	47	83,9%
Sukses të dobët në mësim	41	35,3%	34	60,7%
Mendime për të vepruar gjëra të këqija	25	21,6%	10	17,9%
Ndjenjë faji	26	22,4%	14	25,0%
Agresivitet	42	36,2%	23	41,1%
Problem të sjelljes	24	20,7%	29	51,8%
Çrregullime të gjumit	8	6,9%	16	28,6%
Çrregullime të ushqyerit	7	6,0%	13	23,2%
Ankth	32	27,6%	14	25,0%
Total	339		292	

Reagimi i nxënësve ndaj shokëve dhe shoqeve që i kanë parë duke u bullizuar

Gjetjet e dala nga përgjigjet e nxënësve dhe të mësimitdhënësve në pyetjen *Si keni (kanë) reaguar kur keni parë ndonjë shok apo shoqe duke u bullizuar?* 51,4% kanë deklaruar se kanë ndërhy për t'i ndihmuar, 32,4% e nxënësve kanë deklaruar se e kanë lajmëruar kujdestarin apo mësimitdhënësin e tyre, 20,0% kanë deklaruar se nuk kanë ndërhyrë fare, 9,5% e kanë lajmëruar drejtorin e shkollës dhe 4,8% kanë deklaruar se nuk i kanë kushtuar fare rëndësi kësaj çështjeje. Ndërsa me përgjigje më të lartë, 66,7% mësimitdhënësit kanë deklaruar se nxënësit kur i shohin shokët dhe shoqet e klasës duke u bullizuar e kanë lajmëruar kujdestarin e klasës, 38,9% e kanë lajmëruar drejtorin e shkollës, 35,2% kanë ndërhyrë, 18,5% janë larguar pa i kushtuar fare rëndësi dhe 11,1% kanë deklaruar se i kanë shikuar dhe nuk kanë ndërhyrë.

Tabela 3. Reagimi i nxënësve ndaj shokëve dhe shoqeve që i kanë parë duke u bullizuar

	Nxënësit		Mësimdhënësit	
	Frekuenca	Përqindja e rasteve	Frekuenca	Përqindja e rasteve
I kam shikuar dhe nuk kam ndërhyrë	21	20,0%	6	11,1%
Kam ndërhyrë	54	51,4%	19	35,2%
Jam larguar pa u kushtuar rëndësi	5	4,8%	10	18,5%
E kam lajmëruar drejtorin e shkollës	10	9,5%	21	38,9%
E kam lajmëruar kujdestarin e klasës apo ndonjë arsimtar	34	32,4%	36	66,7%
Total	124		93	25,0%

Opinionet e nxënësve dhe të mësimdhënësve: djemtë apo vajzat bullizojnë më shumë?

Në pyetjen vijuese që u është parashtruar nxënësve dhe mësimdhënësve: Djemtë apo vajzat bullizojnë më shumë?, 71% e nxënësve janë përgjigjur se djemtë më shumë bullizojnë se vajzat. Ndërsa 46% e tyre deklarohen se vajzat janë më shumë bullizuese sesa djemtë, kurse sa u përket mësimdhënësve, ata janë përgjigjur: Nga 60 mësimdhënës, 55,4% deklarohen se vajzat janë më shumë shkaktare të bullizmit sesa djemtë dhe 44,6% deklarojnë se djemtë janë më shumë shkaktarë të bullizmit sesa vajzat. Shih në vijim tabelën numër 4.

Tabela 4. Djemtë apo vajzat i bullizojnë më shumë shokët dhe shoqet e klasës

	Nxënësit		Mësimdhënësit	
	Frekuenca	Përqindja e vlefshme	Frekuenca	Përqindja e vlefshme
Djemtë	71	60,7%	25	44,6
Vajzat	46	39,3%	31	55,4
Missing	3		4	
Total	120		60	

Organizimi i diskutimeve me prindër për rastet e bullizmit

Në pyetjen në vazhdim, që u është parashtruar nxënësve dhe mësimeve: A organizohen në shkollën tuaj diskutime me prindër për rastet e bullizmit?, 65,1 % të nxënësve janë përgjigjur Jo, ndërsa 34,9% janë përgjigjur Po. Ndërsa mësimeve 79,2 % kanë deklaruar se organizojnë takime me prindër për rastet e bullizmit dhe 20,8% kanë deklaruar se nuk organizojnë takime me prindër.

Tabela 5. Diskutimet me prindër që organizohen në shkollë për rastet e bullizmit

	Nxënësit		Mësimeve	
	Frekuenca	Përqindja e vlefshme	Frekuenca	Përqindja e vlefshme
Po	37	34.9%	38	79.2%
Jo	69	65.1%	10	20.8%
Missing	14		12	
Total	120		60	

Mekanizmat e shkollës për parandalimin e bullizmit

Për të marrë të dhëna sa më të detajuara për mekanizmat që posedon shkollë për të parandaluar bullizmin, është realizuar intervistë me gjastë drejtorë të shkollave fillore. Intervista ka qenë gjysmë e strukturuar dhe drejtorëve u është dhënë mundësia të shprehen lirshëm, pa prezencën e ndonjë personi tjetër.

Në pyetjen e parashtruar drejtorëve, *A keni plan veprimi për të intervenuar për rastet e bullizmit?*, drejtori D1 ka deklaruar se e kanë planin e veprimit, ndërsa drejtori D2 ka deklaruar se në vazhdimësi janë marrë me këtë problem në shkollë, ndërsa plan veprimi nuk kanë, si plan apo si dëshmi e kanë rutinë e së vërtetës dhe përmes saj i zbulojnë rastet dhe i trajtojnë përmes komisionit. Drejtori D3 deklaron se planin e veprimit e ka psikologja e shkollës, ndërsa D4, D5 dhe D6 kanë deklaruar se nuk kanë asnjë plan veprimi për të intervenuar për raste të bullizmit, ndërsa drejtori D6 thekson: *“Nuk më ka shkuar ndërmend që duhet të kem një plan të këtillë”*.

Në pyetjen e parashtruar se cila formë e bullizmit është e përhapur më së shumti në shkollën e juaj, drejtorët D1, D2, D3, D5, D6 deklarojnë se bullizmi digjital dhe verbal janë më së shumti të përhapur, ndërsa drejtori D4 deklaron se bullizmi verbal është më së shumti i përhapur.

D2 deklaron se nga kutia e ankesave që e kanë në shkollë kanë zbuluar raste të shumta, sidomos raste bullizuese verbale dhe digjitale. “Nxënësit po formojnë grupe në viber dhe po fyejnë, e kanë marrë edhe foton time dhe kanë bërë tallje (bullizëm) me drejtorin dhe me zëvendësdrejtorin, dhe të gjitha këto i kanë publikuar në rrjetet sociale. Ne e kemi lajmëruar policinë dhe i kemi zënë, i kemi përjashtuar, por përsëri i ka kthyer DKA-ja.

Ndërsa D5 deklaron se bullizmi digjital po ashtu është më i përhapuri në shkollën e tyre, mirëpo e kanë parandaluar duke fuqizuar udhëzimin administrativ. Kemi bërë parandalimin e telefonave”, thotë ai. Po ashtu, edhe drejtori D6 deklaron se rastet më të shumta janë të bullizmit digjital dhe çdo ngacmim që vjen në shkollë, vjen prej mesazheve dhe fotove të ndryshme.

Në pyetjen vijuese të parashtruar drejtorëve, *A e keni klubin e ndërmjetësisimit ndërmjet bashkëmoshatarëve?*, D1 ka deklaruar se shkolla e tyre e ka klubin e ndërmjetësisimit, është në funksion dhe tani është duke vepruar. Klubin e përbejnë pesë nxënës të klasave të shtata dhe të teta, psikologu i shkollës dhe një mësimdhënës. “Kemi filluar duke hyrë në çdo klasë dhe duke e prezantuar klubin dhe rolin e tij në shkollë. Ndikimi i tij është vërejtur menjëherë, tre nxënës kanë qenë shumë keq emocionalisht, shkakun se kanë qenë shumë të bullizuar nga shokët dhe shoqet e shkollës dhe me ndihmën e këtij klubi nxënësit i kemi kthyer në normalitet, në shkollë’. Klubi ka edhe një formular, për të bërë marrëveshje të fëmijëve. Nxënësit kur pajtohen, ata nënshkruhen për pajtim. Gjithashtu, edhe drejtori D2 deklaron se në shkollën e tyre funksionon klubi i ndërmjetësisimit dhe në rast të konfliktit ata ndërmjetësojnë shokët e klasës dhe të shkollës për zgjedhjen e problemeve. Ndërsa D3 thekson se është në proces të krijimit të klubit të ndërmjetësisimit, drejtori D4 thekson se nuk e kanë këtë klub, sepse ai tani e ka marrë këtë detyrë. Po ashtu, edhe D5 deklaron se nuk e kanë këtë klub, ndërsa drejtori D6 deklaron se e kanë Këshillin e nxënësve dhe aty bisedojnë dhe merren vendime edhe për këtë problem.

Aktivitetet që i realizojnë mësime të mësimdhënësve për parandalimin e bullizmit në shkollë, sipas drejtorëve të shkollave

Për të marrë të dhëna për aktivitetet që i përdorin mësime të mësimdhënësve për parandalimin e bullizmit, drejtorëve të shkollave u është parashtruar pyetja Çfarë aktivitete- veprime intervenuese ndërmarin mësime të mësimdhënësve për parandalimin e kësaj dukurie? D1 deklaron se psikologu i shkollës e ka planin e veprimit dhe për çdo rast jep raport tek ai, ndërsa sa u përket mësime të mësimdhënësve, ata në planin e tyre të punës e kanë temën “Bullizmi”, sidomos kujdestari i klasës, se mësime të mësimdhënësve më rrallë ndërmarin diçka. Drejtori D2 deklaron se aktivitetet parandaluese që realizohen në shkollën e tyre më shpesh realizohen nga psikologja, ndërsa mësime të mësimdhënësve fare nuk merren me ta, ata i dërgojnë te psikologja për trajtim, sepse ankohen se nuk kanë kohë të merren me këto raste, pasi nuk kanë as orë të kujdestarisë.

D3 po ashtu deklaron se psikologja e shkollës merr masa parandaluese, duke mbajtur ligjëratë dhe bashkëbisedime, ndërsa D4 deklaron se një ish-mësime të mësimdhënës, i cili tani është drejtor shkollë, e ka realizuar një dokumentar me nxënës për parandalimin e bullizmit në shkollë dhe ky dokumentar u kurorëzua me vendin e parë në “Doku fest”.

D5 dhe D6 deklarojnë se procedurat për parandalimin e rasteve fillojnë nga kujdestari, pastaj drejtohen te psikologu i shkollës, ndërsa D6 deklaron se edhe psikologja dhe pedagogia merren me këtë problematikë, sidomos pedagogia u mban fëmijëve ligjëratë të rregullta, sipas rregullores së shkollës. Po ashtu D6 deklaron se edhe mësime të mësimdhënësja e edukatës qytetare e ka në plan të vetin këtë temë dhe së bashku me OJQ, p.sh. me OJQ-në “Syri i vizionit”, “Save the children”, kanë komunikuar dhe kanë realizuar ligjëratë vetëdijesuese për nxënës me temën kundër bullizmit.

Në pyetjen a ka realizuar shkollë trajnime për psikologë dhe mësime të mësimdhënës të shkollave, të gjithë drejtorët kanë deklaruar se psikologët janë të trajnuar për këtë çështje, janë mbajtur trajnime të shumta, ndërsa për mësime të mësimdhënës shumë rrallë janë realizuar ligjëratë me temën e bullizmit.

Në pyetjen vijuese të parashtruar drejtorëve të shkollave, Meqenëse ka raste të shumta të bullizmit në shkollat tuaja, atëherë a organizon shkollë diskutime të rregullta me nxënës, mësime të mësimdhënës dhe prindër, apo çfarë

mekanismash përdor për të parandaluar këtë problem? D1 është përgjigjur se psikologu i shkollës u mban ligjëratat mesimdhënësve dhe nxënësve për bullizmin dhe zgjidhjen e problemit, po ashtu ka bërë hulumtim në shkollë dhe i ka identifikuar rastet në shkollë dhe nga rekomandimet që kanë dalë nga hulumtimi shkolla e ka hartuar planin e veprimit për të intervenuar për rastet e bullizmit. Ndërsa D2 deklaron se janë në përpilim të një rregulloreje për nxënës, e cila do të përfshijë masat për sjelljet e nxënësve, vijueshmërinë, disiplinën dhe kodin e mirësjelljes. D3 deklaron se shumë shpesh bëjnë takime, sidomos kur ndodhin rastet, i ftojnë kujdestarin e klasës dhe Këshillin drejtues të shkollës. Ndërsa D4 deklaron se shkolla e ka klubin digjital, i cili merret me veprimtarinë digjitale, revistat, videot, fotot dhe filmat.

Në pyetjen *a janë të përfshirë prindërit në programet kundër bullizmit*, të gjithë drejtorët deklarohen se prindërit shumë pak përfshihen në programe, ata edhe nese i ftojmë shumë pak janë të interesuar të vijnë. D6 deklaron se mbledhjet me prindër nganjëherë në shkollë i organizon pedagogia e shkollës, por në takime vijnë prindër që i kanë fëmijët joproblematikë, ndërsa të tjerët nuk vijnë dhe për t'u siguruar informacione prindërve për ndikimin e bullizmit të fëmijët, D1 deklaron se i informojmë dhe u dërgojnë materiale përmes e-milit, ndërsa D4 thekson se e kanë një gazetë të shkollës në një haëpsirë ku trajtohet çështja e bullizmit, ndërsa D5 thekson se i shfrytëzojnë mbledhjet e prindërve për këtë çështje, D6 deklaron se kanë broshura që vijnë nga organizata të ndryshme, të cilat i shpërndajnë te fëmijët dhe ata i dërgojnë te prindërit e tyre.

Aktivitetet që i realizojnë mesimdhënësit kundër bullizmit, sipas opinionit të nxënësve dhe të mesimdhënësve

Për të marrë të dhëna sa më të detajuara, u kemi parashtruar mesimdhënësve dhe nxënësve pyetjen e hapur: Çfarë aktivitete organizohen në shkollën tuaj për parandalimin e bullizmit? Përgjigjet më të shumta të nxënësve kanë qenë se mesimdhënësit nuk ndërmarin asgjë dhe nuk përdorin asnjë strategji për parandalimin e bullizmit, ndërsa disa të tjerë janë përgjigjur se mesimdhënësit nganjëherë diskutojnë në klasë për bullizmin, si dukuri

negative, po ashtu na inkurajojnë të flasim hapur për bullizmin dhe na dërgojnë te psikologu, ndërsa një numër i vogël i tyre kanë deklaruar se mësimdhënësit i udhëzojnë që të realizojnë projekte kundër bullizmit.

Sa u përket mësimdhënësve, gjetjet tregojnë se aktivitetet që i realizojnë mësimdhënësit gjatë procesit mësimor për parandalimin e bullizmit janë: aktivitete me tema të ndryshme që realizohen përmes videove, thënieve motivuese, duke i njoftuar nxënësit me shkaqet dhe pasojat e kësaj dukurie negative; aktivitete vetëdijesuese përmes projekteve, ligjërata nga pedagogia e shkollës. Po ashtu, këshilli i nxënësve dhe mësimdhënësit e edukatës qytetare, këndi i ndërmjetësimit, që në kuadër të tij nxënësit janë njoftuar për pasojat e bullizmit dhe kanë arritur t'i parandalojmë sadopak shumë konflikte. “E ftojme psikologun e shkollës për të mbajtur ligjërata; kutia e së vërtetës, ku nxënësit shprehin ankesa dhe vërejtje në mënyrë anonime, biseda me nxënësit (me ata që bullizojnë dhe ata që janë të bullizuar); biseda me prindër, Këshillin e shkollës dhe drejtorin, i udhëzojnë nxënësit që të bëjnë projekte të ndryshme kundër bullizmit dhe i prezantojnë para nxënësve të tjerë të klasës; ligjërojnë duke u treguar fëmijëve se të gjithë janë të barabartë, pa marrë parasysh racën, gjininë dhe kombin; i udhëzojmë që të shikojnë dokumentarë dhe filma për nivelin e tyre, të cilët kanë tematika nga bullizmi dhe dukuritë e tjera negative”.

Disa mësimdhënës të tjerë kanë deklaruar se pedagogja dhe psikologjia merren me këto raste, ndërsa në këtë pyetje një mësimdhënës ka dhënë këtë deklaratë: *Prej se ekzistojnë psikologët në shkollë, nxënësit tanë bullizohen dhe ka dhunë më shumë në shkollë, për arsye se nuk është e ndarë mirë përgjegjësia e mësimdhënësve dhe e psikologëve. Shkollë ime prej se ka psikolog në shkollë mësimdhënësit nuk merren fare me nxënës, të cilët kanë probleme të ndryshme, por menjëherë i drejtojnë te psikologja, e psikologja nuk ka mundësi të merret me të gjithë nxënësit. Këtë punë duhet ta kryejnë edhe mësimdhënësit, edhe mësimdhënësit nganjëherë duhet ta luajnë rolin e psikologut*”. Disa mësimdhënës të tjerë kanë deklaruar se ne nuk merren me aktivitete për këtë çështje, me këtë merret psikologja e shkollës.

Masat/reagimet parandaluese të drejtorëve dhe mësimeve për parandalimin e bullizmit

Në pyetjen e hapur që i parashtruar nxënësve, çfarë masash/reagimesh ndërmerr drejtori i shkollës për të parandaluar bullizmin, nxënësit kanë deklaruar: Suspendim, thyerje e notës së sjelljes, vërejtje me gojë. Nuk ndërmerr asgjë, sepse nxënësit nuk i lajmërojnë rastet për shkak të frikës dhe paragjyqimeve, kanë lajmëruar prindin, i kanë inkurajuar psikologët të mbajnë ligjërata në lidhje me bullizmin, i kanë suspenduar dhe nuk i kanë lejuar të marrin pjesë në ekskursion, ia ka ndërruar klasën bullizuesit (ngacmuesit). Ka raste kur edhe e kanë ftuar policinë.

Ndërsa sa u përket përgjigjeve të mësimeve, ata deklarojnë se masat/reagimet që i marrin drejtorët janë pothuajse të njëjta me veprimet e mësimeve dhe kujdestarëve të klasave. Sipas tyre, masat/reagimet parandaluese të drejtorëve të shkollave janë: Bashkëbisedim me palët e përfshira në raste, biseda me nxënësit për parandalimin e bullizmit, takime me kujdestaren e klasës, prindërit dhe me psikologun dhe ligjërata vetëdijesuese.

Nxënësit kanë dhënë përgjigje të tjera, siç janë: Mësimeve tanë shumë rrallë reagojnë me veprime kundër bullizmit. Arsimitarët anashkalojnë çdo lloj bullizmi të ushtruar mbi ne. Mbështetja nga arsimtarët është zero. Na qortojnë që u tregojmë gjëra të tilla, sepse nuk u interesojnë dhe shpesh na thonë të mos u tregojmë më kurrë gjëra të tilla. Po ashtu, edhe kujdestarët nuk reagojnë asnjëherë, sepse vetë janë bullizues, pastaj faji na mbetet neve, edhe pse nuk kemi ku të drejtohem.

Ndërsa mësimeve kanë deklaruar se masat që kanë marrë drejtorët e shkollave janë: Bashkëbisedim me palët e përfshira në raste, biseda me nxënësit për parandalimin e bullizmit, takime me kujdestarin e klasës, prindërit dhe me psikologun e shkollës, kemi dhënë vërejtje me shkrim, thyerje të notës së sjelljes, ligjërata vetëdijesuese, suspendime etj.

Aktivitetet dhe reagimet që në të ardhmen duhet t'i ndërmarrin shkollat për parandalimin e bullizmit, sipas nxënësve dhe mësimitdhënësve

Në pyetjen çfarë aktiviteteve dhe reagimesh duhet të ndërmarrin shkollat në parandalimin e bullizmit, opinionet e nxënësve janë: Arsimitarët duhet të mbajnë mbledhje dhe të flasin për këtë temë, se sa e keqe është dhe sa po ndikon te nxënësit; të futet lënda Edukimi seksual, sepse sot po ndodhin ngacmime dhe dhunime të shumta në shkollë; të ekzistojnë masa të rrepta kundër nxënësve që bullizojnë; arsimtarët të jenë të sjellshëm me ne. Ata që bullizohen nuk duhet të mbajnë sekrete, ata duhet t'i lajmërojnë prindërit e tyre për rastin.

Disa arsimtarë duhet të largohen nga puna, për shkak se përdorin dhunë, bullizojnë, na fyejnë, po ashtu t'i largojnë edhe nxënësit që përdorin dhunë. “Unë për shkak të bullizmit kam përdorur edhe drogën dhe do të doja që drejtori të merrte masa, si përjashtimi i nxënësve nga shkolla ose mbajtja e nxënësve bullizues pas orarit mësimor, sepse askush nuk do të donte të përjetonte gjëra të tilla, siç kam përjetuar unë”.

“Ka pasur raste kur të rinjtë kanë kryer vetëvrasje shkak i bullizmit, prandaj kisha pasur dëshirë që shkolla të marr masa të rrepta, sepse vetëm kështu do të zhdukej bullizmi. Unë propozoj që shkolla të organizojë takime të shumta me prindër, nxënës, që të flitet sa më shumë për këtë temë”.

“Mendoj që arsimtarët e shkollës tonë duhet të ofrohen më shumë me nxënës, të kenë raporte të mira, që nxënësit të shprehen me lirshëm. Të realizohen sa më shumë ligjëratat dhe aktivitete që kanë të bëjnë me parandalimin e bullizmit. Të mbahen orë shtesë për vetëdijesimin e nxënësve. Të vihen kamera në klasë dhe kjo do të edukonte më shumë nxënësit. Është e pamundur që bullizmi të ndalohet, por mendoj që duhet të ketë aktivitete për fëmijët e bullizuar në mënyrë që ata të jenë të përkrahur nga të tjerë”.

Ndërsa, sipas opinionëve të mësimitdhënësve, shkollat duhet të ndërmarin më shumë masa disiplinore; të organizojnë aktivitete të shumta për vetëdijesimin e nxënësve kundër bullizmit; të ketë bashkëpunim më të madh në mes të nxënësve, prindërve dhe menagjmentit të shkollës, e po ashtu

duhet të angazhohet e tërë shoqëria. Të organizohen sa më shpesh ligjërata nga persona adekuatë (shoqëria civile) për t'i njoftuar nxënësit më shumë rreth pasojave që sjell bullizmi.

„Krijimi i një plan-programi të ri dhe inkuadrimi i lëndës Edukatë në shkolla, edhe pse është lënda edukatë qytetare, rëndësia e saj është e vogël. T'u ndalohet nxënësve përdorimi i vazhdueshëm i telefonave në shkollë. Të mbahen ligjërata vetëdijesuese edhe me prindër, jo vetëm me nxënës, të organizohen aktivitete të ndryshme kundër bullizmit. Të ketë sa më shumë programe në TV për ndikimin e bullizmit në mirëqenien e nxënësve. Të realizohen fushata vetëdijesuese në kuadër të komunitetit. Të realizohen filma, drama që tregojnë se si të mbrohemi nga bullizmi”.

Shkollat të hartojnë disa rregulla të shkruara dhe të ketë masa ndëshkuese për shkaktarët e bullizmit, pasi që kjo dukuri është në rritje dhe pasojat janë të mëdha. Të ketë më shumë orë edukative, jo vetëm informacione për të realizuar plan-programin. Të ketë dënime më të ashpra për nxënësit që bullizojnë. Shkollat në përgjithësi shumë pak punojnë në këtë drejtim. Po ashtu, mësimit kërkohen nga institucionet që të punohet më shumë në këtë drejtim, duke punuar me prindër dhe me nxënës, në mënyrë që disiplina në shkolla të jetë në nivelin e duhur, që arsimtarët të kryejnë si duhet detyrën.

Përfundim

Gjetjet e studimit kanë treguar se format e bullizmit që janë më së shumti të përhapura në shkollat tona janë: bullizmi verbal, bullizmi emocional, bullizmi fizik dhe bullizmi digjital. Gjetjet nga rezultatet e nxënësve tregojnë se rastet e bullizmit në shkolla janë të shumta. Shumica e nxënësve që kanë qenë pjesëmarrës në studim kanë qenë dhe janë të bullizuar. Shkaqet që bullizohen nxënësit në shkollat tona janë: për shkak të pamjes fizike, për shkak të veshjes. Ka raste që nxënësit janë bullizuar edhe nga mësimit, pasi janë quajtur me nofka të ndryshme përqeshëse. Po ashtu, ka raste që nxënësit janë përqeshur për gjatësinë e trupit, por edhe

gjendja financiare është një ndër shkaktarët që nxënësit bullizohen shumë nga bashkëmoshatarët e tyre.

Ndërsa gjetjet nga deklaratat e mësimdhënësve tregojnë se shkaqet e ushtrimit të bullizmit në shkolla më së shumti janë rrjetet sociale. Nxënësit përmes rrjeteve sociale janë duke e sulmuar njëri-tjetrin me nofka të ndryshme dhe me fjalë të rënda fyese. Po i keqpërdorin fotot e shokëve dhe shoqeve dhe si vendtakim për përballje-rrahje po e shfrytëzojnë shkollën. Nxënësit po ashtu po e bullizojnë njëri-tjetrin për shkak të familjes dhe çka është më shqetësuese po bullizojnë nxënës që mësojnë dhe janë nxënës të shkëlqyer, duke u bërë etiketime të ndryshme. Pasojat për nxënësit, të cilët janë pre e bullizmit, janë të mëdha; një numër i madh i tyre përjetojnë vetbesim të ulët, sukses të dobët në mësim, depresion, agrisivitet, vetëlëndime trupore dhe mendime për të vepruar gjëra të këqija (vetëvrasje).

Sipas disa drejtorëve, gjetjet tregojnë se mekanizmat që përdor shkolla për parandalimin dhe reagimin ndaj dukurisë së bullizmit/ngacimit në shkollë janë: kutia e ankesave që e kanë në shkollë, përmes së cilave kanë zbuluar raste të shumta, sidomos raste bullizuese verbale dhe digjitale, pastaj disa të tjerë kanë kontaktuar që e kanë klubin e ndërmjetësimit, që e përbejnë pesë nxënës të klasave të shtata dhe të teta, psikologu i shkollës dhe një mësimdhënës.

Klubi i ndërmjetësimit e ka edhe një formular dhe përmes tij fëmijët bëjnë marrëveshje për pajtim dhe për të ndërprerë konfliktet. Ndërsa, sa i përket planit të veprimit për të intervenuar për rastet e bullizmit, vetëm një shkollë e kishte planin, ndërsa të tjerat nuk e posedonin një plan veprimi.

Sipas drejtorëve, gjetjet tregojnë se bullizmi digjital është më i përhapuri në shkollat e tyre, mirëpo drejtorët sadopak e kanë parandaluar këtë dukuri, duke fuqizuar udhëzimin administrativ, po ashtu e kanë bërë ndalimin e telefonave në shkollë, ngase çdo ngacim që vjen në shkollë, vjen prej mesazheve dhe fotove të ndryshme që po i shpërndajnë nxënësit përmes telefonave.

Sipas shumicës së nxënësve veprimet që i ndërmarrin drejtori dhe mësimdhënësit e shkollës për parandalimin e kësaj dukurie negative në shkollë janë: suspendim, thyerja e notës së sjelljes, vërejtja me gojë, i kanë

inkurajuar psikologët të mbajnë ligjërata në lidhje me bullizmin, i kanë suspenduar dhe nuk i kanë lejuar të marrin pjesë në ekskursion, ia kanë ndërruar klasën bullizuesit (ngacmuesit). Ka raste kur edhe e kanë ftuar policinë.

Ndërsa, disa të tjerë kanë deklaruar se nuk merren masa fare, sepse nxënësit nuk i lajmërojnë rastet për shkak të frikës dhe paragjyqimeve.

Sa u përket aktiviteteve që i realizojnë mësime të mësimdhënësit për të parandaluar këtë dukuri, gjetjet nga shumica e nxënësve tregojnë se mësime të mësimdhënësit nuk përdorin asnjë strategji për parandalimin e bullizmit, ndërsa disa janë përgjigjur se mësime të mësimdhënësit nganjëherë diskutojnë në klasë për bullizmin, si dukuri negative, po ashtu i inkurajojnë të flasim hapur për bullizmin dhe i dërgojnë te psikologu, ndërsa një numër i vogël i tyre kanë deklaruar se mësime të mësimdhënësit i udhëzojnë që të realizojnë projekte me tema, se si të veprojnë kundër bullizmit.

Gjetjet nga mësime të mësimdhënësit tregojnë se aktivitetet që i realizojnë mësime të mësimdhënësit gjatë procesit mësimor për parandalimin e bullizmit janë: Aktivitete me tema të ndryshme, që realizohen përmes videove, thënie motivuese, duke i njoftuar nxënësit me shkaqet dhe pasojat e kësaj dukurie negative, aktivitete vetëdijesuese përmes projekteve, ligjërata nga pedagogia e shkollës dhe psikologia, Këshilli i nxënësve dhe mësime të mësimdhënësit e edukatës qytetare, këndi i ndërmjetësimit, që në kuadër të tij. Nxënësit janë njoftuar për pasojat e bullizmit, kutia e së vërtetës, ku shprehin ankesa dhe vërejtje në mënyrë anonime, biseda me nxënësit (me ata që bullizojnë dhe ata që janë të bullizuar), biseda me prindër, këshillin e shkollës dhe drejtorin, i udhëzojnë nxënësit që të bëjnë projekte të ndryshme kundër bullizmit dhe i prezantojnë para nxënësve të tjerë të klasës, ligjërojnë duke u treguar fëmijëve se të gjithë janë të barabartë, pa marrë parasysh racën, gjininë dhe kombin.

Po ashtu, mësime të mësimdhënësit i udhëzojnë nxënësit që të shikojnë emisione dokumentare dhe filma për nivelin e tyre, të cilët e kanë temë kryesore bullizmin dhe ndikimin e tij në mirëqenien e nxënësve.

Disa mësime të mësimdhënës të tjerë kanë deklaruar se pedagogja dhe psikologia merren me këto raste dhe prej se ekzistojnë psikologët në shkollën e nxënësit

tanë bullizohen dhe ka dhunë më shumë në shkolla, për arsye se nuk është ndarë mirë përgjegjësia e mësimit dhe psikologëve.

Rekomandime

Bazuar në të dhënat e mbledhura dhe shqyrtimin e literaturës, aktorëve kryesorë të arsimit u sugjerohet rekomandimet e mëposhtme.

Rekomandime për përmirësimin e klimës disiplinore të shkollës

Të krijohet në nivel të komunës një ekip i përbërë nga ekspertë të fushave të psikologjisë, sociologjisë dhe pedagogjisë (psikologë, pedagogë dhe sociologë) dhe për çdo problem brenda shkollës të angazhohet ky ekip dhe pastaj të vendosë për procedurat e mëtutjeshme.

Drejtorët e shkollave të kenë regjistrin e rasteve të bullizmit për të qenë të informuar MASHT-i, DKA-të, Policia dhe Qendrat për punë sociale.

Kërkohet që drejtori së bashku me stafin e shkollës të hartojnë rregulloren për menaxhimin e rasteve të bullizmit. Po ashtu të hartojnë planin intervenues të veprimit, që përfshin analizën e sigurisë së shkollës dhe intervenimin në hallkat ku shihet se ka mungesë të mekanizmave kontrollues, si dhe aktivitetet intervenuese nga psikologu dhe mësimit dhe shkollës, me theks të veçantë ato që paraqesin nivel më të lartë të prezencës së bullizmit.

Të themelohen dhe të fuqizohen klubet e ndërmjetësimit ndërmjet bashkëmoshatarëve, si dhe ekipi kundër dhunës në shkolla. Po ashtu, të fuqizohet bashkëpunimi me policinë, qendrat për punë sociale, prindërit dhe me tërë shoqërinë.

Menaxhmenti i shkollës të përdorë mekanizma të ndryshëm të shkollës dhe jashtë shkollës për të organizuar sesione edukative për ndërgjegjësim rreth bullizmit.

Rekomandime për të përmirësuar qasjen e mësimdhënësve ndaj nxënësve për parandalim të bullizmit

Mësimdhënësit të angazhohen për të identifikuar nxënësit që janë viktimë e bullizmit dhe t'i mbështesin me konsultime individuale për të kuptuar shqetësimet e tyre. Mos të lejojnë përgjegjësinë për këtë ta marrë vetëm psikologu i shkollës.

Për të ndihmuar në parandalimin e bullizmit në shkolla, kërkohet nga MASHT-i që t'u mundësojë mësimdhënësve (kujdestarëve të klasave) mbajtjen e orës së kujdestarisë, pasi do të nxiste më shumë komunikimin me nxënës dhe me prindër.

Kërkohet përfshirja e një programi kundër bullizmit brenda kurrikulës shkollore, duke filluar që nga parashkollorët dhe nivel i lartë i angazhimit të stafit të shkollës për të zbatuar këtë program.

Nevojitet trajnim i mësimdhënësve dhe psikologëve të shkollave për të realizuar aktivitete ekstrakurrikulare për parandalimin e bullizmit, si dhe për të inkurajuar dhe përkrahur edhe nxënësit në realizimin e këtyre aktiviteteve.

Literatura

1. Armitage, R. (2021). Bullying in children: Impact on child health. *BMJ Pediatrics' Open*. e000939.10.1136/bmjpo-2020-000939. Marrë nga: https://www.researchgate.net/publication/349998953_Bullying_in_children_Impact_on_child_health/citation/download . Shkarkuar më: 12. 12. 2023
2. Cook, C. R., Williams, K. R., Guerra, N. G., Kim, T. E., & Sadek, S. (2010). Predictors of bullying and victimization in childhood and adolescence: A meta-analytic investigation. *School Psychology Quarterly*, 25(2), 65–83. Marrë nga: <https://doi.org/10.1037/a0020149> , <https://psycnet.apa.org/record/2010-14197-002> . Shkarkuar më: 14.12.2023
3. Qeveria e Republikës së Kosovës. Regullorë QRK- No.21/2013 për Protokollin për parandalimin dhe referimin e dhunës në institucionet e arsimit parauniversitar, 2013. <https://masht.rks-gov.net/uploads/2015/06/rregullore-qrk-nr-21-2013-per-protokollin-per-parandalimin-dhe-referim.pdf>

4. Chen, M., GAO, S., & Jin, Y. (2021). Do the teachers 'involvement affect the extent of school bullying? In Z. Tong& J (Eds.). Proceeding of the 2021 International Conference on Education, Language and Art (ICELA2021) (pp.870-875). Atlantis Press.
5. Demaray, M. & Summers, K. & Jenkins, L. & Davidson Becker, L. (2014). Bullying Participant Behaviors Questionnaire (BPBQ): Establishing a Reliable and Valid Measure. *Journal of School Violence*.15.10.1080/15388220.2014.964801. Marrë nga: https://www.researchgate.net/publication/265412543_Bullying_Participant_Behaviors_Questionnaire_BPBO_Establishing_a_Reliable_and_Valid_Measure/citation/download. Shkarkuar me: 26.12.2023
6. Danuzaj, T. (2021). Bullizmi në shkolla. Botues: Migros-2 Shpk. Prishtinë
7. Henry, S. (2000). What is school violence? An integrated definition. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 567 (1), 16–29.
8. Mammadova, M. (2022). Causes and types of bullying. *Journal of Psychology and Pedagogy Research in Modern Realzities*, 1(1) Ngussa, B. & Mwema, N. (2021). Correlation between Bullying and Students' Attitude toward Learning: A Case of Secondary Schools in Tarime District, Tanzania.
9. National Safe Schools Framework-NSSF (2001) Anti-bullying interventions in schools – what works? Marrë nga: <https://www.saferspaces.org.za/be-inspired/entry/national-school-safety-framework-nssf>. Shkarkuar më 18.12.2023.
10. Centre for Education Statistics and Evaluation. Marrë nga: https://education.nsw.gov.au/content/dam/main-education/en/home/student-wellbeing/attendance-matters---resources-for-schools/anti_bullying_in_schools_what_works_AA.pdf. Shkarkuar me 26.12.2023
11. Smith, P. K. (2014). Understanding school bullying: Its nature and prevention strategies. Sage marrë nga: <https://doi.org/10.4135/9781473906853> Shkarkuar më 28.12.2023
12. Riesman. (2008). Narrative Methods for the Human Sciences. Thousand Oak, CA. Marrë nga: <https://www.researchgate.net/publication/287084492> Shkarkuar më 30.12.2023
13. Rigby, K. (2002). Bullying in childhood. In P. K. Smith & C. H. Hart (Eds.), *Blackwell handbook of childhood social development* (pp. 549–568). Blackwell Publishing. Marrë nga: <https://psycnet.apa.org/record/2003-04408-028>. Shkarkuar më 16.12. 2023.

14. Yahia, B., Mohammed. & Belkheir, H. (2021). The role of physical education and sports class in reducing the phenomenon of school bullying among middle school. *Sport System Journal*, 8(2), 258-270. Marrë nga: <file:///the-role-of-physical-education-and-sports-class-in-reducing-the-phenomenon-of-school-bullying-among-middle-school.pdf>. Shkarkuar më: 26.12.2023
15. Suzanne Le Menestrel. (2020). Preventing Bullying: Consequences, prevention, and Intervention. National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine. Shkarkuar më 26.11.2024
16. Chalamandaris Georgios Alexandros, Piette Danielle (2015). School-based anti-bullying interventions: Systematic review of the methodology to assess their effectiveness. Shkarkuar më 24.11.2024.